

Dialogisk læsning 2.0

af Sprog&Leg

e-bog

www.sprogogleg.dk

Sprog & Leg

Om

denne e-bog

Når man som jeg har arbejdet med børns sprogtilegnelse i flere årtier, så kan man ikke undgå at erfare disse tre ting:

- 1) Det er fuldstændig nødvendigt, at børn bliver bogvante, fra de er helt små, og får positive erfaring med at læse.
- 2) Kvaliteten af den samtale, der foregår med og omkring barnet, er afgørende for barnets sprog.
- 3) Vi bliver hele tiden klogere på, hvordan vi skal få læsning, leg og samtale til at gøre den største forskel for et barn.

Det er grunden til, at vi i 2019 skrev en række artikler om dialogisk læsning og kaldte dem version 2.0. Vi havde nemlig erfaret, at vi var blevet meget klogere på, hvordan vi skal læse med børn.

De artikler har vi nu genbesøgt og besluttet at samle i denne e-bog. Rigtig god fornøjelse med læsningen.

Ulla Flyve

Indehaver og direktør, Sprog&Leg, 2023

Sprog & Leg

Indhold

01

Om dialogisk læsning

02

Spørgsmål: Spørg så sproget sprudler

03

Leg: Gør læsningen til en leg

04

Tema: Fold bogen ud som tema

05

Miljø: Skab gode rammer for læsningen

06

Skrift: Gør læsning til literacy med leg

BARNETS SPROGØNSKE

Læs for mig, far - læs for mig, mor
Selvom jeg endnu ej siger et ord
Fortæl mig om verden, når vi går en tur
Sig, når du ser, jeg har brug for en lur
Tal når vi leger, og når jeg får mad
Syng mig en sang, når du gi'r mig et bad
Dit sprog bli'r mit sprog, hvis du ikke tier
Jeg elsker din stemme og alt, hvad du si'r

- af Palle Lindhardt, tekst af Dr. John S. Hultén

A B
D C
G E
F

www.sprogogleg.dk

01

Om dialogisk læsning

Udover samtale er læsning med børn uden tvivl en af de vigtigste veje til at styrke børns sprog. At læse bøger giver børn mange forskellige indtryk, der hver især er væsentlige elementer i sprogtilegnelsen. Det gælder

- Erfaringer med sprogets lyde og opbygning
- Møde med nye ord og begreber
- Erfaring med hvordan en fortælling hænger sammen
- Opmærksomhed på skriftsprog
- Nærvær og opmærksomhed fra en voksen

Læsesituationen styrker dermed både barnets sprog og læring, deres kognitive kompetencer som hukommelse og opmærksomhed og deres trivsel og ro.

Her er et par hurtige pointer, inden du læser videre:

- Det vigtigste er ikke hvor længe du læser, men hvordan du læser.
- Selv helt små børn (under 1 år) kan have gavn af en læsestund.
- Du kan læse med børn uanset dit sprog, dine forudsætninger og din relation til barnet.

Dialogisk læsning eller højtlesning?

Når vi anbefaler at læse med børn, så er det vigtigt at skelne mellem traditionel højtlesning og dialogisk læsning.

I traditionel højtlesning er oplæseren aktiv fortæller, mens børnene er publikum, der passivt lytter til fortællingen. Bogen læses uden planlagte afbrydelser, og den voksne er tro mod den skrevne tekst.

I dialogisk læsning inddrages børnene aktivt i læsningen. Oplæseren giver sig tid til at holde pauser for at tale om det, der sker i fortællingen.

Det betyder, at både fortæller og publikum deltager aktivt i læsningen af historien og er med til at forklare, uddybe og diskutere den skrevne tekst. Historien kan også fortsætte ud over læsestunden og inspirere til lege og aktiviteter.

Der er absolut intet i vejen for at lave traditionel højtlesning, men hvis din intention er at engagere barnet og styrke den læring, der sker, så er dialogisk læsning den bedste metode.

HUSK ... dialogisk læsning er så magisk, fordi SAMTALEN er det bærende element. Og det er i samtalen, at børn udvikler sprog.

Formålet med dialogisk læsning ... er dialog!

Generelle tips til dialogisk læsning

Det er altså ikke så vigtigt, hvor lang tid du læser. Til gengæld er det - som du kan læse om i de følgende afsnit - rigtig vigtigt, hvordan du læser.

Der er derfor ikke som sådan nogle bestemte bøger, der er finere til dialogisk læsning end andre, så du kan sagtens tage afsæt i bøger, der handler om det, barnet/børnene er optaget af.

Der er dog elementer, der gør nogle bøger mere velegnede til barnets forskellige alderstrin:

- pegebøger til de yngste
- billedbøger til de lidt ældre
- bøger med en mere kompleks handling, når børnene er klar til at følge med.

På de følgende sider får du et par overordnede tips til, hvordan du skal gå til læsningen med børn i takt med, at de bliver ældre.

Læs med 0-1,5 årige

Du kan sagtens læse med helt små børn ... men jo yngre børn er, desto mere skal leg og hygge indgå i læsningen. Du behøver ikke læse en bog fra ende til anden - og du behøver endda ikke at læse teksten. I kan sagtens bare bladre sammen i bogen, og du kan pege og tale om billederne. Lad også barnet selv lege med bogen, bide i bogen og have bogen med til middagslur.

Eksempel: Hvis barnet griner/smiler, når I bladrer i bogen, kan du sige: *"Du synes, det er så sjovt at bladre. Se, nu bladrer vi til siden med hunden!"*

Læs med 1,5-3 årige

Ved de lidt ældre børn (2-3 års alderen) kan leg og læsning stadig med fordel støtte hinanden. Det kan være ved at drage legetøj eller andre konkrete ting ind i læsningen. Og ved de helt små læsere, der ikke selv taler endnu, er det dig som voksen, der sætter ord på jeres samtale. Du kan fx tolke de signaler, du får fra barnet (blikretning, mimik, pegning) og reagere på dem med sprog, der viser, du forstår dem.

Lad børnenes nysgerrighed og interesse styre læsningen.

Læs med 3-6 årige

Når børnene bliver lidt ældre, kommer samtalen og den aktive deltagelse mere i fokus. Giv børnene passende ansvar, mens I læser - fx ved at holde en af figurerne i bogen, sige bestemte lyde og sætninger eller sætte fagter/bevægelse på handlingen - og stil nysgerrige spørgsmål, så I begynder at "undre" jer over bogen sammen.

Dialogisk læsning 2.0 – en styrket metode

Dialogisk læsning har mange år på bagen som metode, og derfor har vi brug for at se den efter i sømmene og sikre, at den er stadig opdateret.

Vi har bragt den nyeste viden om børns sprogtilegnelse i spil i den dialogiske læsning, og det kalder vi dialogisk læsning 2.0. Det er det, du kan læse om i de følgende afsnit.

- **Spørg så sproget sprudler**
Sådan stiller du spørgsmål, der fremmer samtalen.
- **Gør læsningen til en leg**
Sådan gør du legen til en del af læsestunden
- **Fold bogen ud som tema**
Sådan gør du læsningen til tematisk sprogarbejde
- **Skab gode rammer for læsningen**
Sådan får du flere børn med i læsestunden
- **Gør læsning til literacy gennem leg**
Sådan sætter du fokus på skriftsproget i læsningen

02

Spørg så sproget sprudler

Sådan stiller du spørgsmål, der fremmer samtalen

Spørgsmål er en central del af den dialogiske læsning, men hvis vi vil skabe kvalitet i samtalen, så er det ikke ligegyldigt, hvordan vi spørger.

Dialogisk læsning er for længst blevet en veletableret disciplin og et fast led i sprogarbejdet. Det er måske endda den mest udbredte og kendte metode til at styrke børns sprog, fordi den rummer to vigtige elementer – samtale og læsning.

Metoden foreskriver bl.a., at vi udvælger fokusord, som børnene skal blive fortrolige med, og forbereder spørgsmål for at inddrage børnene gennem samtale. Men hvordan sikrer vi, at det bliver en god samtale med masser af sprog og kvalitet? Hvordan bliver vi som voksne den bedste samtalepartner for børnene? Hvad er de rigtige spørgsmål at stille?

Det vil vi prøve at give et bud på ved først at komme med et par overdrevne eksempler.

Tre eksempler til at sætte pointen på spidsen

Eksempel 1: Forestil dig, at du skal mødes med en god ven/veninde. Ville du inden aftalen lave en liste med spørgsmål, som du mente, det ville være godt for vedkommende at besvare? Eller ville du snarere vente og lytte, før du spurgte ind?!

Eksempel 2: Forestil dig, at du sidder til en bryllupsfest og er blevet placeret ved siden af brudens fætter Finn, som du aldrig før har mødt.

Fætter Finn begynder straks at fortælle om sin seneste rejse til Thailand, og hans enetale er kun afbrudt af spørgsmål som ”Elsker du ikke bare at ligge i solen hele dagen?”, ”Vidste du, at Thailand har flest turister i januar?”, ”Ved du, hvad nationalretten er i Thailand?” og ”Hvem tror du, jeg så mødte på stranden?” ... og måske lige ”Mon vi skal have is til dessert?”

Hvornår mister du lysten til at bidrage til samtalen med andet end en høflig mumlen? Hvor hurtigt lader du fætter Finns enetale flyde ind ad det ene øre og ud ad det andet? Og selvom du nu hører en del om Thailand og Finn, er du så blevet nævneværdigt klogere på dig selv og verden?

Eksempel 3: Forestil dig så, at du til samme bryllup ved først givne lejlighed vender dig til din modsatte side, hvor din bordherre/-dame smiler til dig og spørger:

”Hvordan kan du så bedst lide at holde ferie?”

Den gode samtalepartner

Nu er børn, der skal udvikle sprog selvfølgelig ikke at sidestille med en voksen, der har talegaverne i orden. Og Fætter Finn er en karikeret overdrivelse for at fremme forståelsen. Alligevel kan vi bruge eksemplerne herover til at overveje, hvad der egentlig skal til for at skabe en god og jævnbyrdig samtale.

En god samtale er nemlig kendetegnet ved gensidig interesse og udveksling af synspunkter. Den bedste samtalepartner er én, der forstår at stille de rigtige spørgsmål og bidrage med egne perspektiver på det helt rette tidspunkt. Derfor er den vigtigste egenskab hos en samtalepartner evnen til at lytte og være opmærksom.

Derfor er sandsynligvis ikke Fætter Finn, du helst vil tale med resten af aftenen, for selvom Fætter Finn sikkert er en rar mand, der ved en masse om Thailand, så glemmer han at være en god samtalepartner.

Du kan overveje, hvor ofte du selv bliver Fætter Finn, når du taler med et barn?!

Fætter Finn som faglig faldgrube

Vi bliver Fætter Finn, hver gang vi i vores iver efter at få stillet de spørgsmål, vi har planlagt, glemmer at have øje for, hvad der egentlig skal til for at skabe dialog. Det gælder ikke kun i det almindelige samvær. Det er også den største faldgrube i den traditionelle dialogiske læsning.

***Fætter Finn kvæler samtalen ... men det er i samtalen,
at børns sprog spirer og sprudler!***

Den jævnbyrdige samtale kan få svært ved at blomstre, hvis vi som voksne møder op til den dialogiske læsning med et sæt planlagte spørgsmål, som vi stiller uanset hvad - og dermed tager styringen med samtalen. Vi glemmer at være en god samtalepartner og forvandles i stedet til en pædagogisk version af Fætter Finn.

I bedste fald lytter børnene "høfligt" og svarer pligtskyldigt på vores spørgsmål, men i værste fald fratager vi dem lysten til at lytte og muligheden for at eksperimentere med at bruge sproget på en måde, der udvikler det. De taber måske også interessen og bliver utålmodige.

Forberedelse med forbehold for ændringer

Det er vigtigt at understrege, at vi som regel alle er Fætter Finn af og til – og i den bedste mening, fordi vi som voksne gerne vil sikre, at vi er forberedte til punkt og prikke, så børnene får den bedste mulighed for læring.

Den velmente forberedelse har også været en fast del af den måde, dialogisk læsning er blevet formidlet på længe. Nu er tiden dog kommet til at slippe tøjlerne lidt og tage fat på at spørge ifølge dialogisk læsning version 2.0. Det betyder, at vi skal lade vores nysgerrighed og opmærksomhed styre den måde, vi læser højt og inddrager på.

Her tager vi hele tiden udgangspunkt i, hvad vi spotter i situationen: Hvad bidrager børnene med, og hvad bliver de optaget af? Hvordan kan samtalen herfra foldes ud, så børnene kan eksperimentere med sproget?

Det betyder ikke, at du ikke kan forberede spørgsmål, du *kunne* stille, men det betyder, at du kun behøver at bruge de planlagte spørgsmål til at hjælpe børnenes samtale på gлед, hvis den ikke kommer af sig selv.

***Når vi tager afsæt i børnenes engagement og oplevelse,
kan vi stille spørgsmål, der får sproget til at sprudle!***

Det betyder også, at vi til dels skal ændre den måde, vi spørger på! Herunder får du vores bud på, hvilke typer spørgsmål du kan bruge - og hvornår - i den dialogiske læsning 2.0.

Åbne og lukkede spørgsmål

Vi skelner som regel overordnet mellem **lukkede spørgsmål** (ja/nej-spørgsmål) og **åbne spørgsmål** (hv-spørgsmål).

Lukkede ja/nej-spørgsmål er dem, vi stiller, hvor børnene kan slippe af sted med at svare med ja eller nej. Dvs. spørgsmål som "Har du fået nye støvler?" eller "Kan du se, hvor hunden er?"

Svaret giver os en afklaring, men denne slags spørgsmål udvikler ikke sproget på nogen nævneværdig måde... med mindre vi følger op med en invitation til at fortælle mere.

Åbne spørgsmål er dem, vi typisk starter med et "hv-ord" (hvem, hvad, hvor, hvornår, hvilke, hvordan, hvorfor, osv.), og som lægger op til at svare med lidt flere ord, og som derfor er med til at holde samtalen i gang.

En tommelfingerregel har været, at "hvad, hvor og hvem" er lettere at svare på end "hvordan, hvornår og hvorfor". Denne regel holder dog ikke altid i sprogetten. Fx kan det være umuligt for et barn at svare på "Hvad tænker hunden?", mens "Hvorfor ser hunden trist ud?" måske er lettere.

Forsøg altid at skabe dialog ved at stille åbne spørgsmål, med mindre du har brug for et ja eller nej... og barnet har brug for at give det.

Undrespørgsmål

De mest åbne spørgsmål kan vi kalde "undre-spørgsmål".

Undre-spørgsmål er spørgsmål, der ikke har et givet svar på forhånd. Det er spørgsmål, der taler til børnenes naturlige nysgerrighed eller inviterer dem til at bidrage til læsningen med deres egne perspektiver.

Denne type spørgsmål skaber "ægte" dialog, fordi du som voksen ikke sidder med svaret på hånden, men er fuldstændig ligestillet med børnene i samtalen. Deres svar er lige så gyldige som dine.

Det er spørgsmål som: *"Hvad mon en trolde spiser?"* og *"Hvordan ser en fedronning mon ud?"* Ordet "mon" kan være en god indikator for, om du har stillet en undrespørgsmål.

Hvis I læser en bog for første gang, kan et undre-spørgsmål sagtens være "Hvad mon der sker nu?" (også selvom du allerede selv ved det).

Lyt også efter de spørgsmål, børnene selv stiller ... de er ofte helt naturlige undrespørgsmål og giver anledning til gode snakke.

Jo ældre børnene er, desto flere af dine spørgsmål skal være undrespørgsmål.

Erfaringsspørgsmål

Du kan også stille åbne spørgsmål, hvor det er børnene, der kender svaret, dvs. spørgsmål, der inviterer dem til at bidrage med deres egne erfaringer. Det er spørgsmål som *"Har I selv prøvet at ...?"*

Det starter ofte med et lukket ja-/nej-spørgsmål, men de skal følges op af en mulighed for at fortælle: *"Wow! Hvordan var det at prøve ...?"* Det kan også være mere åbne spørgsmål som *"Hvad er dit yndlingsdyr?"* og *"Hvem kender I, der godt kan lide kage?"*.

Når børn opmuntres til at sætte ord på deres erfaringer, hjælper det dem med at få deres passive ordforråd aktiveret.

Udviklende spørgsmål

Til lidt ældre børn kan du med fordel begynde at stille spørgsmål, der er mindre konkrete og får børnene til at reflektere over situationer på en måde, der udvikler deres evne til at forstå sig selv og omverdenen.

Det er spørgsmål som *"Hvad kunne han/hun ellers gøre?"* og *"Hvad ville du selv gøre, hvis ...?"* og *"Hvorfor mon han lige gjorde/sagde sådan?"*

Den type spørgsmål er svære, så giv børnene rigtig god tid til at tænke over svaret. Du kan med fordel tælle til 20 indeni, mens de overvejer. Det er faktisk en god regel, uanset hvilken type spørgsmål du stiller.

***Nøglen til den gode samtale er TID.
Ting tager tid ... og det gør tanker også.***

Testspørgsmål

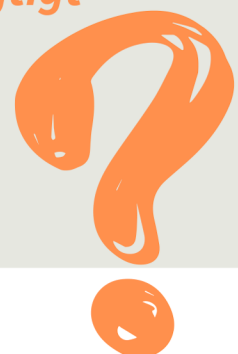
Testspørgsmål er spørgsmål, hvor svaret er givet på forhånd - dvs. hvor der er et "rigtigt" svar, og dermed også forkerte svar. Det er spørgsmål, der typisk lyder "*Hvor er hunden?*", "*Hvem har rød trøje på?*" eller "*Hvad farve har bolden?*".

Denne type spørgsmål er lumske, for de kommer forklædt som åbne spørgsmål, men de kan stille barnet i en situation, hvor det bliver afkrævet et svar, og hvor der er stor risiko for at lave "fejl".

Dialogen kan let forvandler sig til et forhør, og det lukker ned for barnets nysgerrighed og kreativitet. Den situation er ikke befordrende for læring og udvikling, og derfor skal vi være yderst varsomme med at stille testspørgsmål.

Spørgsmål af denne type kan dog være gode til de allermindste for at invitere til fælles opmærksomhed, fx "*Uh, kan du se bolden? Hvor er den mon nu trillet hen?*". De kan også bruges til at sikre, at barnet kan følge med i det, I læser, som fx "*Hør, hvor har hunden gemt sig?*" eller for at give børnene en oplevelse af, at de ved mere end dig som voksen, "*Jamen, hvem ER det, der har klædt sig ud som Bedstemor?*".

***En god dialog må aldrig få karakter af overhøring.
Derfor skal du kun spørge, når du er oprigtigt
nysgerrig efter at høre svaret.***

De spørgsmål du helst skal undgå ...

Så – der er egentlig ingen typer spørgsmål, der ikke kan bruges, hvis vi er opmærksomme på, hvilken situation de byder op til i læsningen og samtalen.

Men så alligevel ... undgå generelt at spørge om ting, der er så indlysende, at de ville give dig selv lyst til at svare ”duuh!”.

”Hvad farve er bolden?”

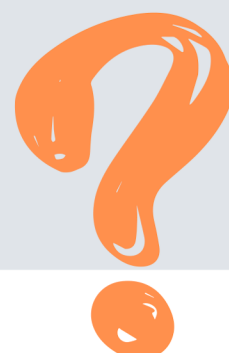
”Se pigen griner. Tror du hun har det sjovt?”

”Kan du sige ... ”økseskaft”?”

Hvis børnene ikke selv vil eller kan sige noget, så giv dem hellere ordene!

Og det sidste eksempel, *”Kan du sige ...?”*, er ren dressur - og bør pakkes langt væk, med mindre du har ambitioner om at optræde som sprogpoliti ... børn udvikler ikke sprog gennem påbud, øvelser og træning, men gennem leg og samtale.

Dialogisk læsning 2.0 handler altså kort og godt om at "freestyle" lidt mere under selve læsningen og lade børnene komme meget mere på banen. Generelt kommer det formentlig til at betyde, at du lytter mere og spørger/styrer langt mindre. Og det er helt, som det skal være.

03

Gør læsning til en leg

Legen er vejen til læring ... og læsning

Det er i legen, at en bogs fortælling bliver omsat til erfaringer og læring, som også kan udfolde sig i sproget. Derfor er legen et væsentligt element i den dialogiske læsning.

Leg er en afgørende del af et barns liv - og det er også en afgørende del af den dialogiske læsning. Når vi folder en fortælling ud i leg, så kan børn gøre sig konkrete erfaringer med de ord og vendinger, de kan lytte og spørge til under læsningen.

I dette afsnit kan du læse om forskellige måder at inddrage legen på i læsningen. Vi taler her ikke om fri leg, men om legebaserede aktiviteter, der knytter sprog, leg og fortælling sammen på en for barnet meningsfuld måde.

Leg eller læring

Først vil vi gerne imødekomme en evt. refleksion om den voksnes rolle i legen. Vi ser nemlig ikke leg og læring som modsætninger, og den hvepserede har vi allerede stukket hånden i flere gange. På vores hjemmeside www.sprogogleg.dk kan du finde flere artikler og indlæg, der handler om leg, læring og den voksnes rolle, bl.a.:

Leg eller læring - behøver vi at vælge?

Hvordan forener vi leg, læring og omsorg?

Børn vågner ikke lige pludselig op en dag og begynder at lege - eller lære - noget, de intet kender til. Afsættet for al leg er oplevelser, de har haft sammen med andre - ikke mindst voksne. Leg er en måde at lære på, hvor børn udforsker, eksperimenterer, kombinerer, imiterer og fantaserer ud fra tidligere erfaringer.

Når vi husker ikke at forveksle læring med undervisning, skolebænk og træning, kan vi som voksne sagtens bidrage til børns leg med rammer, redskaber, sprog og deltagelse - og her er bøger/fortællinger en oplagt kilde til leg og læring.

Vi starter ved starten ... af livet!

Vi bliver tit spurgt, hvor tidligt man kan begynde at læse med børn, og vores svar er entydigt: "så tidligt som muligt". Men selvfølgelig ser babylæsning helt anderledes ud, end det vi traditionelt forstår ved læsning.

Her er bogen et stykke legetøj på lige fod med andet legetøj - og skal være robust nok til at kunne klare savl og undersøgende børnefinger. Lad bare baby lege med bogen og få erfaringer med dens form og indhold på en opdagende måde ved at:

- have den med på puslebordet, i barnevognen og i sengen.
- kigge og bladre i den med en voksen, der peger og sætter ord på.
- opleve voksne vise interesse for bøger og for at læse både for dem selv og for børn.

Når børnene er helt små, skal legen udgøre den primære del af læsningen, og efterhånden kan vi sætte mere tid og sprog på selve fortællingen.

Hent evt. oversigten ***Milepæle for tidlig læseudvikling*** på vores hjemmeside via QR-koden herunder.

Hvis bøger er en del af legen, fra barnet er helt lille, kan læsning også blive en leg, når barnet bliver ældre.

Leg før læsning

Selv når børnene er gamle nok til at engagere sig i fortællinger og deltage i læsning, kan det stadig være en god idé at lade legen bane vej for læsningen. Det øger børnenes motivation og nysgerrighed og skærper deres opmærksomhed på det, der bliver læst.

Her er et par måder, du kan lade legen gå forud for læsningen:

- Observere børnenes lege og finde ud af, hvad de handler om. Så kan du vælge bøger, der omhandler de temaer, der optager børnene.
- Finde legetøj og genstande, der indgår i de planlagte bøger og lade børnene lege med dem, inden I læser - uden skelen til, hvad bogen handler om.
- Lade børnene lege med selve bogen - bladre i den, kigge i den, bide i den - og gøre sig egne erfaringer med bogen som bog. Det kan også være, at bøger kan fungere som byggeklodser eller på anden vis blive et redskab i legen.
- Gå på biblioteket og gøre det til en leg at vælge en bog, I bagefter skal læse. OG I kan også lege bibliotek i institutionen.

Efterhånden skal børn også lære at passe på bøger - på samme måde som alle andre ting. I kan evt. snakke om, hvad bøger er lavet af, og hvad de derfor kan og ikke kan holde til. I næste afsnit fortæller vi mere om, hvordan bogen som bog er vigtig i den dialogiske læsning 2.0.

***Gennem leg kan børn gøre sig erfaringer med,
hvad bøger er og kan, og hvad en historie indeholder!***

Legen under læsningen

Som voksne kan vi hænge fast i en forestilling om, at læsesituationen skal "se ud" på en bestemt måde - fx at der skal være ro, og børnene skal sidde stille og lytte til den voksnes oplæsning (selvfølgelig afbrudt af dialog! på passende steder).

Men den forestilling kan vi med fordel (og en portion realisme) pakke væk og i stedet invitere legen ind i læsningen på forskellige måde:

- bruge **legetøj** og rekvisitter, der understøtter fokusord i historien og giver børnene konkrete oplevelser med sproget.
- inddrage **sanseoplevelser**, der understreger handlingen (fx sprøjte med vand fra en forstøver, hvis det regner i bogen).
- lave **bevægelser** (hoppe, trampe, danse, mm) eller mimik (surmule, overraskelse, smerte, smil), der indgår i historien.
- lade børnene spille **roller** fra historien ved at lægge stemmer eller bevægelser til undervejs.
- ... og måske endda gøre børnene til **medskabere** af legen ved at snakke om, hvordan man kunne illustrere det, I læser om.

Det kan betyde, at læsningen får en anden form, end I regnede med fra begyndelsen - og at I måske heller ikke når igennem hele bogen på én gang. Og det er helt, som det skal være!

***Gennem leg kan børnene blive til aktive
medskabere af historien!***

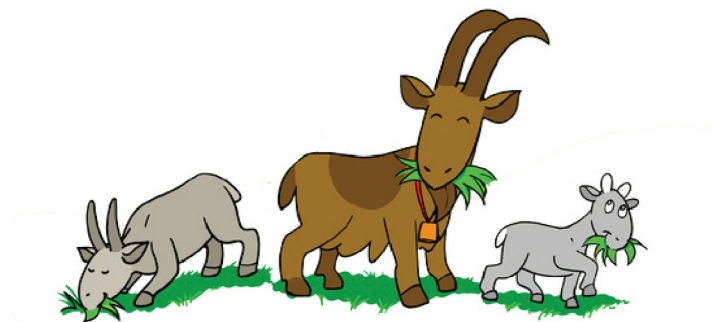

Vi læser - og så leger vi

Når I så har læst en historie, er legen et naturligt efterspil. Nogle gange opstår den helt spontant (læs fx anekdoten via QR-koden herunder), og andre gange skal den hjælpes på vej. Her er et par ideer, når den skal sættes i gang:

- Leg lad-som-om-lege med afsæt i historien (fx fest, købmand, gemmeleg). Det behøver ikke være en gengivelse af historien.
- Leg at I er de dyr/figurer/maskiner/væsner/personer, der optræder i historien (bevægelser, mimik, lyde).
- Leg en fortsættelse på historien. (Hvad mon der sker bagefter?)
- Leg det, der gik forud for historien. (Hvad mon der skete inden?)
- Find på lege, hvor figurerne i historien oplever eller gør andre/nye ting.
- Leg den samme historie, men med andre figurer, eller hvor de bytter roller (Måske sidder Bukke Bruse under broen? Eller bedstemor spiser ulven?!)

Ved de ældre børn, der kan sidde stille og lytte, kan det ofte være en fordel at starte med at læse historien højt én gang uden afbrydelser, inden I går i gang med legene. Så bruger I historien som en klar ramme for de legebaserede aktiviteter, der følger efter.

www.sprogogleg.dk

Leg er læsning, og læsning er leg

Frem for alt er det vigtigt, at I ikke adskiller læsning fra andre typer leg. Hvis læsning foregår i alt for snævre og faste rammer, vil der kunne opstå en uheldig oplevelse af, at læsning er noget besværligt, kedeligt og ubekvemt.

Det at lytte opmærksomt kan blive en leg, hvis man fx skal være musestille for at høre en voksen, der hvisker en stille replik - og børn, der har en aktiv rolle at spille i historien, får lettere ved at sidde stille og vente på sin tur.

Børn, der har svært ved at deltage i dialogisk læsning, er ofte de sprogligt udfordrede børn, som derfor også har allermest brug for at blive inddraget og for at opleve læsning som en leg.

På vores hjemmeside kan du evt. hente vores guide: ***Sådan inddrager du sprogligt udfordrede børn i læsningen.*** (QR-link herunder)

Jo mere I tillader legen af få en plads i læsningen - og jo mere I inviterer både fordybelse, følelser, fantasi, bevægelse og fjollethed ind i læsesituationen, desto større læseglæde planter I hos børnene.

Vi kan styrke læseglæden hos børn med leg!

04

Fold bogen ud
som tema

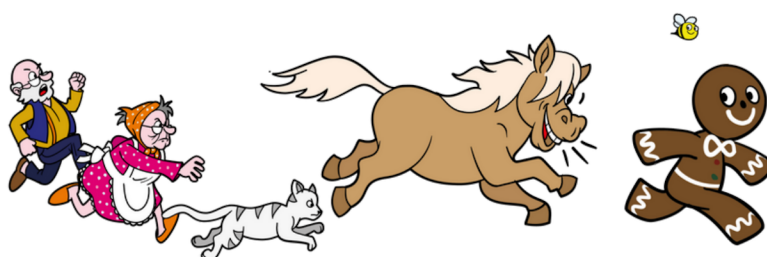

En bog, et emne, mange ord og endnu mere sprog

Når vi arbejder med temaer, giver vi børn mange kroge at hænge sprog og læring på ... og det behøver ikke være svært at komme i gang.

Dialogisk læsning 2.0 er **tematisk sprogarbejde** med en bog som afsæt.

I dette afsnit ser vi på, hvordan bogen kan foldes ud til et eller flere temaer (emner), så vi på den måde styrker børnenes erfaringer med de ord og begreber, de møder under læsningen.

Teamer, emner og læreplanstemaer

Der er mange temaer i spil i sprogarbejdet - og ordet betyder ikke nødvendigvis det samme i forskellige sammenhænge. Så vi vil lige starte med at skille tingene lidt ad.

Tematisk sprogarbejde betyder ganske enkelt, at vi arbejder med sprog inden for et specifikt, afgrænset tema - eller som vi vil kalde det her - et emne, fx **husdyr**, **venskab**, **følelser**, eller **årstider**.

Når vi arbejder struktureret tematisk med børn, så kommer vi helt automatisk mange gange omkring de samme ord og begreber - og på mange forskellige måder. Disse gentagelser og konkrete erfaringer styrker børnenes ordforråd og forståelse.

Samtidig opstår der det, vi kalder **eksplicit læring**, hvor børnene bliver bevidste om, at de lærer nyt og dermed aktivt kan anvende den nye viden og de nye kompetencer i andre sammenhænge.

***Når vi arbejder struktureret inden for et emne,
så bliver børnene opmærksomme på sproget
og på det nye, de lærer.***

Derfor er læreplanstemaer ikke temaer

Det er først og fremmest vigtigt ikke at forveksle ***læreplanstemaerne*** med "rigtige" temaer, altså emner. Læreplanstemaerne er et helhedsbillede på en række zoner/områder, som er væsentlige for barnets samlede udvikling og læring.

Det betyder, at det ikke giver mening at tilrettelægge et emneforløb baseret på fx "Kommunikation og sprog", "Krop, sanser og bevægelse" eller "Natur, udeliv og Science". Vi kan ganske enkelt ikke adskille sprog fra krop eller krop fra natur eller natur fra kultur osv..

Læreplanstemaerne er grundelementer i alle andre emner, da de er udtryk for barnets samlede læringsområder.

Alle 6 læreplans"temaer" er grundlæggende og kan derfor med fordel indgå som struktur for tilrettelæggelsen af de konkrete emner, I arbejder med. Det kommer vi til om lidt ...

Men først ... hvordan kan vi forvandle en bog til en vifte af emner og omvendt?

Her kan du evt. læse mere om tematisk sprogarbejde:

Vælg et emne - find en bog

Den mest traditionelle tilgang til tematisk sprogarbejde er, at vi har et emne, som vi gerne vil arbejde med i en given periode. Til dette emne udvælger vi så en række lege, udflugter, sanseoplevelser, sange, spil ... og selvfølgelig bøger til dialogisk læsning.

Ud af disse aktiviteter opstår der en masse sproglige oplevelser og erfaringer, som bl.a. kan understøttes i det fysiske miljø med plakater af fokusord og udstilling af billeder og kreative produkter.

Vælg en bog - opdag et tema eller flere!

Der kan dog sagtens opstå tematisk sprogarbejde ud fra det, I allerede har ved hånden ... og på boghylden.

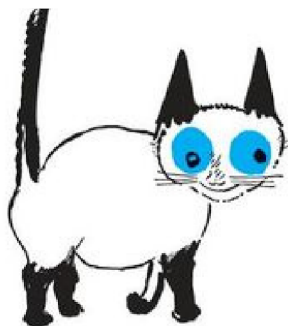
I kan komme langt ved blot at nærlæse de bøger, I holder allermest af i dagtilbuddet. Mange gode børnebøger er spækket med emner, der kan foldes ud til timevis af leg og læring.

Vi giver et par eksempler på dette på næste side.

Eksempler

Det er næsten kun fantasien (og fortællingen), der sætter grænser for, hvor mange emner I kan trække ud af den dialogiske læsning ... og hvor længe, I vil arbejde med det enkelte emne, I vælger.

Mis med de blå øjne

- Venskab
- At være anderledes
- Modsætninger

Den sultne larve Aldrigmæt

- Vejr og årstider
- Madvarer
- Farver og tal
- Ugedage

En gul hund ved navn Bob

- Følelser
- Venskaber
- Cirkus
- Sanser

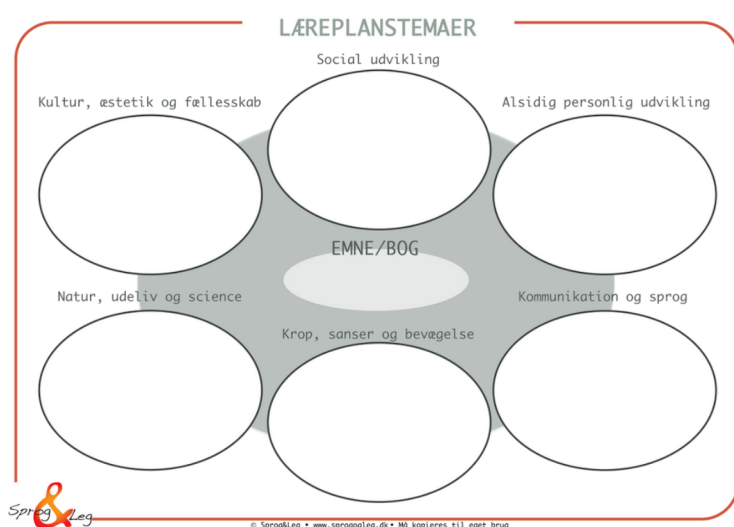
Fra bog og tema til læreplanstema

Til sidst må vi ikke glemme, at vi lovede at komme tilbage til læreplanstemaerne, og hvordan de kan indgå i den dialogiske læsning og det tematiske sprogarbejde ... når nu de ikke fungerer som emner i sig selv.

Læreplanstemaerne kan I bruge som tjekliste til at sikre, at I komme omkring alle væsentlige udviklingsområder for barnets læring - både i den dialogiske læsning og det tematiske sprogarbejde.

Et godt eksempel på tematisk sprogarbejde er alt det, I gør i december, når I læser, synger, leger, bager, klipper og taler om jul.

Via QR-koden herunder kan du hente et skema, I kan bruge til at dokumentere aktiviteter ud fra læreplanstemaerne - og på næste side kan du se et eksempel på et udfyldt skema med afsæt i "*Kaj læser bog*".

Eksempel

LÆREPLANSTEMAER

Social udvikling

Kultur, æstetik og fælleskab

- Lave/give gaver til hinanden
- Snakke om portrettet på væggen i bogen
- Læse bøger om dyr

Alsidig personlig udvikling

- Læse for hinanden eller for dukke/bamse
- Kigge på Kaj i bogen - hvordan har han det?
- Læse "Hund, der er en der har taget dit kødben"

- Snakke om at være bange
- Snakke om at få en gave
- Finde andre dyr, vi kan lide

Natur, udeliv og science

- Snakke om dyrene i bogen
- Snakke om farlige dyr som tigreren
- Gå på ineglejagt, besøge en hestefold eller fodre ænder

Kommunikation og sprog

- Læse bogen dialogisk med fokusord/spørgsmål
- Snakke om katten - forholdordsord
- Synge sange, fx Sov Dukkelse

Krop, sanser og bevægelse

- Bevæge os som dyrene i bogen
- Liste og trampe
- Kravle på møbler - forholdordsord

BOG

KAJ LÆSER BOG

05

Skab gode rammer for læsningen

Sæt rammerne og få alle med

"Han interesserer sig ikke rigtig for at få læst bøger endnu!"

Kender du sådan et barn? ... eller har du hørt forældre sige det om et barn? Vi hører det (alt for) tit, desværre ... og vil altid udfordre den konklusion. For hvis ikke "endnu" ... hvornår så? Og hvad skal ændre sig?

Vi kan læse med børn, fra de er ganske små, og næsten fra fødslen skabe fundamentet for livslang læselyst. Når et barn ikke interesserer sig for at læse, er det tit fordi, vi voksne ikke har formået at skabe rammer omkring det at læse, der gør læsning til en meningsfuld oplevelse for barnet.

Det vil vi sætte lidt flere ord på i dette afsnit ... og give dig mindst 3 tips til at komme igang med at skabe nye sjove, gode rammer, der styrker læselysten og læseglæden.

***Husk det er dit ansvar som voksen,
at alle børn er med til at læse.***

Rammer om læsningen

Med nogle få, klare rammer kan vi gøre læsning til en sjov leg, forvandle bogen til et stykke legetøj og sikre, at både de sprogligt udfordrede børn og forældrene også får mod på læselegen.

Læsning er en spøjs størrelse ... det er noget, vi alle har et forhold til og mange har en holdning til. Der er mennesker, der ikke kan få nok af bøger ... og mennesker, der helst er fri. Og så er læsning tit forbundet med et krav om at skulle sidde stille, lytte og lære.

Læsning er også en leg

Vi kommer ikke uden om, at højtlesning er en vigtig del af sprogarbejdet og børns sprogtilegnelse. Men hvis rammerne er for snævre eller uklare, så risikerer vi, at nogle børn aldrig oplever læsning som en sjov aktivitet.

Så hvordan skaber vi gode rammer, der styrker børnenes glæde ved bøger og ved at læse? Det gør vi bl.a. gennem leg, ansvar og tilgængelighed. Og herunder får du tre tips og nogle ideer til, hvordan I kan bringe disse elementer i spil.

***Leg, ansvar og tilgængelighed
skaber gode rammer for læsningen.***

GIV ANSVAR TIL BØRNENE

Børn elsker ansvar ... det ved vi jo egentlig godt. Selv de mest modvillige og uopmærksomme børn vokser med opgaver, der rammer deres niveau. Når vi giver børnene ansvar og opgaver i forbindelse med læsning, så øger vi deres engagement og udbytte af læsningen.

- **Lad børnene skiftes til at vælge bog:** Hvis børn får lov til at vælge en bog, de er glade for, øger det lysten til at læse. Barnet kan evt. få lov til at fortælle, hvad der er godt ved netop den bog.
- **Giv opgaver undervejs:** Giv hvert barn en opgave, når I læser. Måske er det at sige et bestemt ord, at bladre eller at vise et stykke legetøj, der passer til historien (fx en trolde, der springer frem, når I læser Bukke Bruse). Vælg altid en opgave, der passer til barnets evner.
- **Lav et "Boghospital":** Når en bog er blevet læst mange gange, bliver den lidt slidt i betrækket. Så kan I sende den til bogdoktor på boghospitalet. Her hjælper børnene med at reparere bøger, der er gået i stykker, og trøster bøger, især de triste. I kan også sige pænt farvel til de helt udslidte bøger. Lav en førstehjælpskasse med tape, lim og lign. Legen lærer samtidig børnene at passe godt på bøger.
- **Skab en leg ud fra bogen:** Gør historien til en leg, mens I læser, hvor børnene er med til at bestemme, hvordan I bedst viser det, der sker i bogen. Vælg en bog, I kender, læs én side ad gangen og snak om, hvordan I sammen kunne vise handlingen, fx med bevægelser, lyde eller fagter. Læs så bogen igen, mens I leger det, I har bestemt.

FÅ ALLE BØRNENE MED

Der er ofte mindst ét barn, der bare ikke gider det der med at læse. Husk at denne modstand ofte bunder i, at barnet synes, det er svært, at det ikke giver mening, eller at barnet ikke er vant til at få læst op hjemme. Nogle få justeringer i rammerne kan få selv modvillige læsere med i læsningen:

- **Acceptér at læsning ikke kun er en rolig aktivitet!** Hvis et barn har svært ved at sidde stille, så give en fysisk/konkret opgave, der passer til historien (se fx tip #1), og hvor barnets uro kan blive en meningsfuld del af læsningen.
- **Skab øjenkontakt!** Sørg for at du som voksen sidder, så du har øjenkontakt med de børn, der har svært ved at deltage eller holde opmærksomheden. Her kan det være en fordel at læse med en lille gruppe børn.
- **Giv barnet en grund til at være med!** Vis barnet, at det bringer værdi til læsningen ved at bruge dets navn og stille barnet spørgsmål til det, I læser, som passer til barnets sproglige niveau. Sæt opmuntrende kommentarer på barnets respons. Fx "Anton, hvad tror du, trolden gør nu? ... Du tror, den ruller med hovedet!"
- **Bøger overalt hele tiden!** Sørg for, at der altid er bøger frit tilgængeligt overalt, så børnene kan få fat på en bog at bladre i, lige når lysten og nysgerrigheden melder sig. Bøger kan sagtens indgå i andre lege - og ikke kun som læsestof. Bøger, der er klar til at blive kasseret, kan altid blive omdannet til kunstværker.

FÅ FORÆLDRENE MED

Forældrene har en stor rolle at spille for børns læselyst. Derfor skal de tænkes ind i ligningen, når rammerne for læsning skal styrkes. Her er både leg, ansvar og tilgængelighed igen i spil.

- **Læse-legecafé!** Lav et læsehjørne med gode sæder og kaffe på kanden, hvor forældrene kan tage en hyggelæsestund med barnet, inden de går hjem. Supplér gerne med lidt legetøj, der passer til bøgerne.
- **Bøger med hjem!** Gør det let for forældre at låne bøger med hjem og støt alle forældre i at opleve, at de kan læse/nyde bøger med deres børn... og at de har et vigtigt ansvar i den rolle. I kan fx etablere et mini-bibliotek som **Bogbytteriet** (læs mere via QR-link).
- **Invitér forældrene med!** Lav et arrangement med dialogisk læsning, hvor forældre bliver inviteret med. Brug fx nogle af ideerne i dette og tidligere nyhedsbreve og vis forældrene, at der er mange måder at "læse" på. I kan også optage film af jeres egen dialogiske læsning og vise det på forældremøde.

Husk!

Drop dine forventninger til og forestillinger om, hvordan læsning skal "se ud". Og skab i stedet nogle rammer, der giver mening for de børn, du skal læse med!

06

Gør læsning til
literacy med leg

"Bogstaver og skrift?"

Nej tak, vi vil ikke have skolebænken ned i vuggestuen!"

Har du hørt den kommentar før? Har du måske selv tænkt tanken?

Det er stadig en kritisk vinkel, som vi møder i utallige variationer, hver gang emnet handler om læring for de 0-6-årige. Og oftest bunder det i en velment bekymring for, at vi gør vold mod børnene ved at "skolificere" deres liv i en alt for tidlig alder.

Denne myte om, at bogstaver og skrift er læring forbeholdt for skolen, vil vi forsøge at mane i jorden i dette afsnit ... og give dig nogle tips til også at gøre den dialogiske læsning til et naturligt afsæt for børns lyst til at eksperimentere og lege med skriftsprog.

www.sprogogleg.dk

Fra læsning til literacy

Tidlige erfaringer med skrift og bogstaver (tidlig literacy) styrker børns evne til at lære at læse og skrive i skolen. Og læsestunden er en oplagt lejlighed til at gå på opdagelse i, hvordan de mystiske tegn på papiret egentlig virker.

Men NEJ - børn skal ikke kunne læse og skrive, før de kommer i skole. Nogle kan måske ... mens andre stadig har fornøjelsen til gode. Men hvis den fornøjelse skal hjælpes bedst muligt på vej, så skal vi give dem en masse positive erfaringer med skrift og bogstaver i deres tidligste år.

Børn skal derfor heller ikke trænes eller undervises formelt i bogstaver og skrift inden skolealderen. I stedet skal de, med Kjeld Kjertmanns ord*, "indkultureres" i vores skriftkultur gennem leg og "skriftsprogsopdragelse" af aktivt involverede voksne.

At læse dialogisk er godt på vej

Hver gang vi læser dialogisk med børn, er vi allerede godt i gang med den tidlige literacy. Når vi øger børns kendskab til bøger og deres læselyst og læseglæde, så styrker vi automatisk også deres forudsætninger for at lære at læse og skrive selv, når de kommer i skole.

**Højtlesning styrker børns evne
til at lære at læse og skrive i skolen.**

Samtidig kan du med nogle helt enkle handlinger styrke børnenes opmærksomhed på skrift, bogstaver og tal, mens I alligevel læser. Det får du et par tips til på de følgende sider.

www.sprogogleg.dk

**Kjeld Kjertmann, Læsetilegnelse – ikke kun en sag for skolen, 2002*

Tip
#1 og #2

SNAK OM BOGEN SOM BOG

Bøger er en forunderlig ting i sig selv. Man kan åbne dem, bladre i dem, fordybe sig i dem, hygge sig sammen om dem ... og der kan komme fantastiske historier ud af dem. Som et led i den dialogiske læsning er det oplagt at give børn en forståelse af, hvordan bøger faktisk "virker":

- **Inden I læser**, kan I gøre det til en del af jeres rutine at snakke om, hvad bogen hedder, hvem der har skrevet bogen, hvem der har illustreret den, og hvad den mon handler om. Brug gerne ord som titel, forfatter, illustratør, handling.
- **Mens I læser**, kan du bruge ord som bladre, side, begyndelse og slutning og opbygge spænding med "Hvad mon der sker på næste side?"
- **Efter I har læst**, kan I snakke om andre bøger, der handler om det samme. I kan også "anmelde" bogen ved at snakke om, om I synes, den var *god, kedelig, sjov, sørgelig, uhyggelig, lang, kort*, osv.

GIV LÆSNINGEN EN RETNING

Det at læse er en teknik, som vi skal lære. Og ét af de centrale elementer i tekst er dens retning. Vi læser (og skriver) fra øverste venstre hjørne mod nederste højre. Det kan du illustrere som en del af læselegen:

- Brug din pegefinger til at vise, hvor du læser.
- Forklar hvordan du ved, at det er tid til at bladre.
- I kan evt. også snakke om, at nogle børn måske vil lære at læse fra en anden retning på andre sprog.

Tip
#3

HVAD SKRIFTEN KAN

Skriften er den mest konkrete måde at opleve sprog på. Den forsvinder ikke på samme måde, som det talte sprog gør. Tekst fastholder sproget og gør det synligt. Det kan du også give børnene en oplevelse af, mens I læser.

- Peg på ord og på de billeder, der illustrerer ordet.
- Brug ordkort til at skrive vigtige ord (fokusord) fra de bøger, I læser.
- Gør det tydeligt for børnene, at den historie, du læser højt, ikke er én du selv finder på, men at det er teksten der fortæller dig, hvad du skal sige. Du kan fx bruge vendinger som "Der står, at ..." eller "Se, nu taler han med STORE bogstaver."

BONUSTIP:

Husk at der er masser af sjove alfabetbøger med rim, fx *Halfdans ABC* og *Alfabetatlet* af Lotte Salling. Der findes også en rigtig fin børnebog "*Bogen uden billeder*", som netop handler om, hvad teksten betyder for en bog. Den kan sikkert lånes på jeres nærmeste bibliotek.

***Det talte sprog er usynligt.
Når vi retter børns opmærksomhed mod skrift,
så oplever de, at ord kan blive synlige.***

At skrive er også en leg

Når børn begynder at opdage, hvordan tekst virker, så bliver de ofte nysgerrig og får lyst til selv at lege med skrift. Så er det oplagt at lade læselegen glide over i skriveleg, hvor børnene fx kan:

- selv **legeskrive** fokusord fra bogen på ordkort
- lave deres **egne bøger** med tegninger og legeskrift
- **legelæse** bøger højt for hinanden

Alle børn - uanset alder - kan få rigtig mange sjove oplevelser med bogstaver og tal, så længe du som voksen gør mødet med tekst til en sjov sproglek. (Læs mere om *tidlig literacy* på vores hjemmeside via QR-link.)

HUSK også!

Skab et fysisk læringsmiljø, der motiverer og inspirerer børn til at eksperimentere med at læse og skrive.

Efterskrift

Tak fordi du læste med

Det var vores bud på, hvordan du kan læse dialogisk med børn - opgraderet med den viden, der er skabt på området inden for de seneste år.

Via forskning og erfaring bliver vi hele tiden klogere på, hvordan vi bedst kan støtte op om børns sprogtilegnelse. Det er Sprog&Legs mission at udbrede denne viden til 0-6-års-området og samtidig understøtte praksis med letomsættelig viden, materialer og ideer til sprogarbejdet. Der er fx med:

- Sprogkufferter
- Bøger og spil
- Kurser/webinarer
- Rådgivning

Følg med på vores hjemmeside, i vores nyhedsbrev og på Facebook/Instagram.

Om denne e-bog

Dialogisk læsning 2.0 - E-bog

© Sprog&Leg, 2023

Anne Lindhard for Sprog&Leg

Illustrationer s. 3, 6, 20, 24, 26, 37, 39, 44, 45: Michael Domino

Opsætning og øvrigt billedmateriale: Sprog&Leg og Canva.com

Alle rettigheder forbeholdes. Kopiering fra denne e-bog må kun finde sted på institutioner eller virksomheder, der har indgået aftale med Copydan Tekst & Node, og kun inden for de rammer, der er nævnt i aftalen.

Sprog & Leg

www.sprogogleg.dk